УДК 821.161.2-32
Я65

Серію «Відомі та незвідані» засновано 2023 року

ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ
МАЙСТЕР КОРАБЛЯ

Передмова *Ростислава СЕМКІВА*,
кандидата філологічних наук, доцента Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Примітки *Олександра СКОПНЕНКА*,
кандидата філологічних наук, старшого наукового співробітника Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України

Художнє оформлення *Альбіни КОЛЕСНІЧЕНКО*

Яновський, Юрій.
Я65 Майстер корабля: роман / Юрій Яновський. — Київ: ВИДАВНИЦТВО РМ, 2026. — 272 с.: іл. — (Серія «Відомі та незвідані»).

ISBN 978-617-8426-54-5.
ISBN 978-617-8248-72-7 (серія).

Роман Юрія Яновського «Майстер корабля» — один із найяскравіших текстів українського модернізму XX століття, що поєднує поезію моря, магію кіно та історію пристрасного кохання, сплетеного в примхливий багатокутник. У центрі оповіді — спогади митця То-Ма-Кі про молодість на Одеській кінофабриці, де народжуються фільми, будуються кораблі й вирішуються людські долі. Це багатошаровий, пронизаний іронією твір, у якому переплітаються пригодницькі епізоди, філософські роздуми, іронічна гра з формою та справжній дух свободи.

Натхненний реальними постатями українських митців, роман переносить читачів у вир бурхливих 1920-х — час сміливих ідей, творчих експериментів і великих мрій. «Майстер корабля» — це захоплива й соковита історія про впокорення стихій, гімн творчости та наснаги.

УДК 821.161.2-32

ISBN 978-617-8426-54-5
ISBN 978-617-8248-72-7 (серія)

© Колесніченко А. О., худ. оформ., 2026
© ТОВ «ВИДАВНИЦТВО РМ», 2026

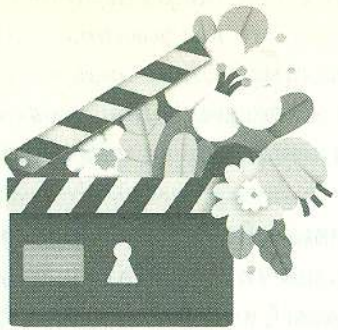

Майстер життя

Я не знаю, чи ця книжка здатна підтримати в ситуації смутку та безнадії. Можливо. Адже розуміємо, що є стани, коли насправді допомогти може тільки добра поезія. Натомість, якщо ми перебуваємо в апатії та прострації, коли життя наче й норм, а сил підійнятися на щабель вище немає, — тоді так, це читання цілком може зарадити. А якщо ви в стані піднесення й усе вдається само собою, «Майстер корабля» здатен надихнути ще більше.

Перед нами дуже специфічний одразу в кількох вимірах роман молодого в часі написання автора, який було незаслужено забуто, замовчувано. А він би, до речі, дуже придався в школі — легкий для читання, з виходом на широке коло актуальних проблем, експериментальний і просто добре написаний.

Це дуже соковитий роман. Автор віртуозно володіє мовою та постійно, проте ненав'язливо, демонструє нам це у фантастичної краси описах, які, смію сказати, є чи не найголовнішим сенсом прочитання книжки:

«Ніч приходить сувора, як смерть, і тривожна. Світять електричні лампи під стелею. На палубі порипують снасті. Дме рівний, спокійний бриз, і небо все в зорях, у промінні,

у радості. Ніч велична покрила море солодкою тайною. За таку ніч може пройти все життя, кораблем заснують постаті без числа, тисячі доль різних людей спустяться на корабель. І тоді зійде сонце. Воно розкраєе рівну лінію обрію і ляже на хвилі, і встануть на тім місці рожеві тумани морського ранку».

Так, це поетично. Весь роман пройнятий поезією моря, і часом здається, що читаєш велику й піднесену поему, котра ніколи не набридає. Сюжети письменника (їх тут кілька, і вони достатньо інтригують) заплетені в ці поетичні описи й додають читанню винятково розкішного колориту: наче вдихаєш морське повітря, бачиш далину з сонцем на горизонті, чуєш звуки порту та міста на узбережжі. Так, центральний персонаж тут — море.

Але є ще три стихії, які підкорюють люди в книзі. Оповідач із химерним іменем То-Ма-Кі (насправді, Товариш Майстер Кіно) та його друг режисер Сев працюють над фільмом. Якби ж то кожен і кожна з нас, хто має яскравий досвід небуденної діяльності, могли отак жваво й динамічно розказати про нього, як це зробив Яновський! Він у 1925–1926 роках працював на Одеській кінофабриці, й ми просто з головою поринаємо в її атмосферу: зі сварками режисерів та сценаристів, напруженою роботою проявників плівки та монтувальників, полюванням на вдалий кадр і зведенням декорацій. Отже, ще одна стихія — це кіно, залаштунки виробництва фільмів у всіх його проявах, плюс дрібка міркувань про мистецтво. Втім, автора взагалі захоплює будь-яка натхненна праця — дочитайте до епізоду, у якому теслі зводять новий корабель. Це просто симфонія! (До речі, не виключено, що коли добіжите завершення роману, зможете відрізняти фок-щоглу від брам-реї, а також дізнаєтесь, яке дерево найкраще брати на кіль та оббивку кают.) Увесь текст є просто гігантським імпульсом полюбити те, що робите: глянути на свою працю по-новому й віднайти в ній поезію.

Бо праця без поезії в ній — утла й навряд чи додасть сенсу в житті.

У То-Ма-Кі, котрий насправді згадує події власної молодості, є двоє синів — пілот Майк і письменник Генрі. Майк пролітає в небі над будинком батька, пересилаючи привіти; у нього немає часу, він підкорює третю стихію — повітря. А Генрі, вслід за батьком і вслід за автором, бореться із найближчою до нас силою — із письмом. Знаєте, більшість авторів, творячи, насправді залишають у текстах невеликі мітки, зачіпки й міркування, що дають змогу зрозуміти, як вони пишуть. Персонажі Яновського про це прямо міркують, і їхні думки цікаві та слушні. Але текст вражає нас не лише поезією кіно та моря (і кохання, про яке пізніше), а й своєю експериментальною структурою. Так у традиційній українській літературі не робили. По-перше, як я вже обмовився, текст пише 70-літній То-Ма-Кі, котрий згадує власну молодість. Тобто є зовнішня історія в альтернативному часі, у такій собі пронизаній свободою творчості техноутопії майбутнього, як її бачив Яновський і яка, можливо, й склалася б, якби чекісти все не зіпсували своєю параноєю в 1930-х (так, у них зараз теж загострення, і вони знову не хочуть пустити нас у яскравий майбутній світ).

Внутрішня історія То-Ма-Кі є, власне, розповіддю про створення фільму та будівництво корабля для нього, розмовою про кінофабрику та кохання в узбережному місті. Оповідач, коли хоче, — занурюється в спогади, що жвавістю радше нагадують малюнок з натури (адже так і було), або випірнає з них і повертається до свого затишного каміна й високого статусу всіма шанованого метра кінопродукції на відпочинку. Нащо 26-річному Яновському здалося уявляти себе в поважному віці (до якого він, до речі, не дожив), те ми не знаємо, проте теперішність То-Ма-Кі дуже затишна. І я ніколи ще не читав такі зрілі міркування про старість, як у цій книжці. Тут ціла філософія старості, не менше.

У *внутрішній* текст-спогад вриваються інші сюжети. Тут постійно хтось щось розповідає, і ми дізнаємося про прекрасну дівчину Баджін з далекого острова Ява, одновухого китайця та бунти на кораблях, монастир, у який тікає матрос після загибелі своєї коханої; про те, як п'ється в припортовій таверні та як намагаються підірвати турецький крейсер «Ісмет». Довкола центрального любовного сюжету обертаються інші, не менш пристрасні:

«Уночі, коли хміль у мене проходив, я відчув на шиї руки — гарячі та міцні. То Ганка притулилася до мене, як парус — тремтливий і випнутий. Я увійшов у парус, як увіходить горішній вітер, і ми вдвох понеслися в одкрите море. Відмовити жінці — не моя звичка, а найбільше такій, як Ганка. На ранок ми поїхали разом на лови, і взагалі — тиждень я не знав, де живу і що таке сон. Нарешті я прохолов. Це трапилось перед початком шторму, коли шаланди поспішали додому».

А ще тут є детективний сюжет із нападом у порту та ножовими ранами. А ще — трилер про трьох людей, замкнутих у вугільному трюмі, звідки немає виходу. А ще — екшн з бійкою в таверні, вереском портових дівчат і поламаними стільцями. Комічні епізоди, в одному з яких п'яний матрос фарбує корабель, а потім падає в море й починає тонути (ні, я в жодному разі не скажу, чим все це закінчилося!). Тут також є два листи від балерини Тайах, у яку закохані То-Ма-Кі й Сев, і в одному з листів є окрема *італійська* любовна історія.

А в *зовнішній* текст старого Майстра вриваються листи синів, які коментують його спогади; а той, який письменник, навіть дає деякі поради, як далі вести сюжет. А ще обоє, виявляється, пишуть вірші, і вони також у тексті — якби поза ним, здавалися б наївними, а тут з ними цілком миришся. Словом, це *багатоповерховий текст*, чи то *багатопалубний*, як структура будованого корабля.

Ці експерименти є рисою так званої *конструктивістської прози* — течії модернізму в українських 1920-х, що наголошувала *оголення структури* твору, його демонстровану фрагментарність та колажність. Ближчими родичами виданому в 1928 році роману Яновського були тексти Майка Йогансена «Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі Руперта та інших» (надрукований у 1925 році під псевдо В. Вецеліус) та «Подорож ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки прекрасної Альчести у Слобожанську Швайцарію» (1930), роман Леоніда Скрипника «Інтелігент» (1929). Хлопці рухалися цілком у тренді — скажімо, таким самим фрагментарним був роман американця Джона Дос Пассоса «Мангеттен», опублікований у 1925 році. На всіх цих текстах позначився вплив кіно з його монтажністю та швидкою зміною планів, де в підґрунті, звісно, бачимо Джеймса Джойса з клаптиково-асоціативним «Уліссом» (1922).

Ґрунт таким експериментам насправді закладає *іронія* — автор відверто грається текстом, навпереміш застосовує різні засоби й демонструє це читачам. «Дивись, — наче каже Яновський, — як я захочу, так любовна лінія і піде. Й це тільки від мене залежить, з ким героїня опиниться у фіналі». А тут ще й син То-Ма-Кі втручається, бо ж письменник… Так і бачимо, як автор нам іронічно підморгує.

Ах, а тепер про Тайах. Повірте, нічого не станеться страшного із читанням роману, якщо я скажу вам, що То-Ма-Кі — це сам Яновський, Сев — Довженко, а матрос Богдан, якого вони виловлюють з моря, — менш знаний кінорежисер Григорій Гричер. Ну так, усе це прототипи й хто зна, як відбувалося насправді (автор знову іронічно підморгує), але балерина Одеського оперного, італійка Іта Пензо (Тайах), можливо, і справді закрутила їм усім тоді голову. Любовний сюжет, у якому пристрасті розпалюються «штоб як смола кипела», заплітає всіх чотирьох у примхливий багатокутник, адже То-Ма-Кі й Севу доводиться конкурувати не лише між

собою і з Богданом, але й з іншими (і попередніми теж) кавалерами балерини. До слова, щойно подумав про п'яту стихію твору — Тайах підкорює танець, і це її творчість.

Тим часом автор рясно розсипає текстом гачечки інтриги, типові для любовного сюжету, але відповість на виниклі в нас запитання або ні — радше залишить домислювати, не внеможливлюючи жоден із варіантів. Загалом, та історія кохання тепер цілком може видатися наївною, навіть штучною, але річ у тім, що ми так і не знаємо, з якою інтонацією її слід читати: як серйозну оповідь про закоханість в інтер'єрі 1920-х чи як іронізування письменника, пародію на поширені кліше такого письма.

Іронія пронизує цей текст. Тому навіть коли нам трапиться щось огидне чи зі сфери «чорного гумору», видаватиметься, що все це ненасправжки. Напівжартом, напівсерйозно син пише батькові: «*Мені подобається твій Богдан. Це неймовірний оптиміст. Він належить до тих людей, з якими всі одвічні питання спрощуються до розмірів однієї фрази. Народження чи смерть — вони сприймають так примітивно, що це зовсім не стає для людини на перше місце і не затуляє бадьорости й радости. За такими людьми мимоволі йдуть. З ними дуже легко жити. Вони сприймають життя в цілому, в нещасті знаходять радість, у болі — чують натхнення, в страхові — знають сміх*».

Тому легко гратися й з іншими прототипами, адже в книжці є ще Михайль — той що насправді Семенко, і Директор — колишній моряк, а потім і дійсно почергово директор Ялтинської, Одеської та Київської кінофабрик Павло Нечеса, і Професор — відомий художник, доктор мистецтвознавства Василь Кричевський. Хто зна, можливо, вони були саме такими, як постають у Яновського. Або ні.

Радісний твір, що, немов потужним спалахом, переносить на плівку групу митців у часі їхнього найвищого злету (ну добре, Довженкові тріумфи ще попереду, але в книжці Сев до

них уже готовий). Проте загалом доля покоління склалася трагічно: Семенка розстріляють, Нечесу й Пензо (так — Тайах) надовго ув'язнять, Кричевський змушений буде тікати від чекістської влади й скінчить свої дні аж у Венесуелі (натомість його брат — ще відоміший художник Федір Кричевський, картини якого ви всі, так чи так, бачили, утекти не встигне й помре в поруйнованому повоєнному Ірпені голодного 1947 року). Довженко створить кілька виняткових, світової слави фільмів, товаришуватиме з диктатором, а потім потрапить у немилість і також доживатиме далеко від Батьківщини — на «московських болотах».

Самого Яновського послідовно цькуватимуть. У 1930 році він пише роман «Чотири шаблі», де правдиво змальовує визвольні змагання, не приховуючи національних симпатій своїх персонажів, — відтоді йому не дають спокою. Тому в 1935-му з'являються «Вершники» — роман у новелах, у якому вже «правильна» версія класової «громадянської війни» в Україні. Реальних рецептів порятунку в репресивні 1930-ті не було — стріляли й невинних, і навіть суперлояльних. І тих, які співпрацювали з органами, і навіть колишніх енкаведистів. Можливо, написане Яновським комусь сподобалося чи ще щось, але він зумів вижити. Писав і після війни — у 1947 році з'явився його роман «Жива вода», що знову був розкритикований і його довелося правити. У 1948-му маємо більш-менш цікаві «Київські оповідання». Проте ці твори вже не сягають рівня його ранніх текстів: збірок оповідань «Мамутові бивні» (1925) та «Кров землі» (1927), а також його однозначного шедевра — роману «Майстер корабля». Помер письменник у 1954-му, у віці всього 52 років.

Митці 20-х, яких звикло йменують поколінням Розстріляного відродження, встигли за десятиріччя стану відносної свободи створити низку виняткових текстів. Натхненні поривання, так добре відображені в центральному творі Яновського, який ви зараз тримаєте в руках, сконден-